

مطالعه‌گفتمان دانش‌آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه (با تأکید بر مطالعه‌نظام ارزشی حاکم بر دانش‌آموزان دوره‌متوسطه و دبیران آن‌ها در شهرستان بوکان در سال تحصیلی ۹۶-۹۷)

انور کریمیان*

نوروز هاشم زهی**، مجید کاشانی**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه‌گفتمان دانش‌آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه با تأکید بر مطالعه‌نظام ارزشی حاکم بر دانش‌آموزان دوره‌متوسطه و دبیران آن‌ها در شهرستان بوکان انجام شده است. دو گروه، از نظر ارزش‌های مادی و فرامادی، جمع‌گرایی و فردگرایی، دینی و سستی، تحصیلات و علم، و خانواده‌موردبررسی قرار گرفتند. با قراردادن سؤالات در دو دسته کلی ارزش‌های مدرن و ارزش‌های سنتی، مشخص شد که میانگین گفتمان مدرن بیش‌تر از گفتار سنتی است. این مطالعه به‌صورت پیمایشی در بین ۳۶۰ دانش‌آموز مقطع متوسطه و ۱۸۴ دبیر آن‌ها انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که بین دو گروه در ارزش‌های مادی تفاوت معنی‌دار وجود ندارد، درحالی‌که بین دو گروه در ارزش‌های فرامادی، جمع‌گرایی و فردگرایی، دینی و سستی، ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم، و خانواده تفاوت معنی‌دار وجود دارد. نتایج پژوهش در هر

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی،
anvar1201@yahoo.com

** استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق (نویسنده مسئول)،
no_hashemzehi@yahoo.com

*** استادیار گروه جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی،
fahmm@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۱۰

دو حوزه گفتمان گسست را نشان می‌دهد. برای مقایسه نظام ارزشی بین دو گروه از آزمون تی (t) مستقل استفاده شد.

کلیدواژه‌ها: نظام ارزشی، ارزش‌های مادی، ارزش‌های فرامادی، نسل، گفتمان مدرن، گفتمان سنتی.

۱. مقدمه و بیان مسئله

فرایند انتقال ارزش‌های جامعه یا به تعبیری عام انتقال فرهنگی نمی‌تواند به صورت پایدار در نسل‌های متوالی حادث شود، بلکه انتقال فرهنگی بین انتقال کامل و انتقال ناقص قرار دارد. پی‌آمد هر کدام از این دو حالت می‌تواند برای جامعه مسئله ایجاد کند؛ به این معنی که ۱- انتقال کامل اجازه نوآوری و تغییر را نمی‌دهد و بنابراین توانایی واکنش به موقعیت‌های جدید وجود نخواهد داشت؛ ۲- شکست در انتقال نیز امکان اجازه کنش هماهنگ بین نسل‌ها را از بین می‌برد (Schonpflug 2001: 92).

در عصر مدرنیته، به دلیل ظهور پدیده‌هایی هم‌چون کنترل از راه دور و وسایل ارتباط جمعی، که به تعبیر دیوید ریزمن دوران انسان دگرراه‌بر نامیده شده است، سلطه سنت در شکل دادن به کنش‌ها و نظام ارزشی جامعه تضعیف شده است و امکان بازتولید نظام ارزشی در این عصر به حداقل رسیده است. تنوع فراوان هنجارها و ارزش‌ها به نسل جدید امکان می‌دهد که تاحدی بین راه‌های مختلف زندگی به انتخاب بپردازد یا عناصر گوناگون فرهنگ را از نو در انگاره‌های جدید ترکیب کند.

در دوران مدرن، که سرعت تغییرات اجتماعی (social changes) شتاب زیادی دارد، جوانان به دلیل اقتضای سن در پی تغییرات و فهم آن‌اند و اعتقاد و عمل به ارزش‌های سنتی را ناپذیرفتنی می‌شمارند. آموزش همگانی، گسترش رسانه‌های جمعی، و دسترسی به اطلاعات گوناگون موجب افزایش دانستنی‌ها و سطح آگاهی دانش‌آموزان شده است. به همین دلیل، دیگر خانواده و نظام ارزشی سنتی منبع ایجاد فصل مشترک بین دانش‌آموزان و دبیرانشان نیست.

این مطالعه از یک طرف در پی شناخت گفتمان جوانان، مخصوصاً دانش‌آموزان، بوده است و از طرف دیگر رابطه این گفتمان را با نظام گفتمان حاکم بر جامعه و مخصوصاً دبیران آن‌ها بررسی می‌کند. سؤال این است:

گفتمان حاکم بر نسل دانش‌آموزان از نوع سنتی (traditional) است یا از نوع مدرن (modern)؟

فضای ذهنی و روانی مسلط و زبان خاصی که مردم در یک دوره خاص با آن سخن می‌گویند، گفتمان نام دارد و ضرورت شناخت آن برای اصلاح و تغییر یا فعالیت در چهارچوب آن انکارناپذیر و اجتناب‌ناپذیر است. گفتمان ترجمه واژه discours در زبان فرانسوی و آن هم مشتق از واژه discursus در زبان لاتین است که به مفهوم «گذر یا حرکت از این جا و آن جا» است. دیسکورس تداعی‌کننده دیالکتیک، عقل، یا سیستم نیز است.

اگر فردی و گروهی در فاصله زمانی مشخص، به‌طور پراکنده، مجموعه گفتارها یا سخنانی را ابراز دارد و در مجموع بتوان از همه آن‌ها برداشت خاص و یک‌پارچه‌ای کرد و آن شخص یا گروه را، باتوجه به این گفتارها، دست‌نشان و مشخص کرد، می‌گویند گفتمان خاصی بر آنان حاکم است. شاید بتوان گفتمان را در قالبی بسیار ساده و خلاصه چنین تعریف کرد: زبان خاصی که هرکسی با آن صحبت می‌کند و به‌وسیله آن در برابر دیگران موضع‌گیری می‌کند.

شناخت گفتمان مسلط و حاکم بر دانش‌آموزان و دبیران آن‌ها برای برنامه‌ریزان فرهنگی جامعه، که می‌خواهند در چهارچوب آن فعالیت کنند یا بر آن اثرگذار باشند، ضروری است و شاید تا اندازه‌ای هماهنگی و هم‌راهی نیز با آن لازم باشد تا اولاً زمینه بیان و گفتار او فراهم شود و ثانیاً در آینده آن را تغییر و اصلاح کند یا به‌زیر کشد.

نظام ارزشی (value system) در واقع مفاهیمی هستند که معنادهنده زندگی آدمی‌اند و از بسیاری جهات دیگر نیز در نوع و نحوه زندگی انسان‌ها در جوامع مختلف تأثیر مثبت می‌گذارند. از جمله این تأثیرات می‌توان به نقش ارزنده ارزش‌ها در انسجام (solidarity) و هم‌بستگی اجتماعی، پویایی، و پیوستگی فرهنگ‌ها نام برد و از همه مهم‌تر این‌که عامل وحدت روانی افراد در یک جامعه ارزش‌های آن جامعه‌اند. به‌گفته ژرژ گورویچ، در پشت همه انواع رفتارها و گرایش‌های جمعی و فردی انسان‌ها نوعی از ارزش‌ها نهفته است (گورویچ ۱۳۴۹: ۱۲۲، به‌نقل از جانعلیزاده و سلیمانی بشلی ۱۳۹۰: ۶۴).

تفاوت در نظام ارزشی دبیران و دانش‌آموزان، که به‌نوعی شکاف نسلی را آشکار می‌سازد، مسئله مشترک جهان معاصر به‌ویژه جوامعی مانند کشور ما ایران است که به‌سرعت تحول می‌یابند. از مظاهر مهم این شکاف تغییر موقعیت اجتماعی (social situation) نسل جوان معاصر به‌شکلی بی‌سابقه است. از وجوه مهم تغییر موقعیت نسل‌های جوان معاصر می‌توان کاهش روزافزون تأثیر سنت و اقتدار جامعه بزرگسال در نسل‌های جوان‌تر در افزایش آگاهی، مهارت، و توانایی نسل جدید در مواجهه با زندگی و جهان جدید در مقابل ناتوانی و نداشتن مهارت نسل‌های سال‌مند و ناکارآمدی نهادهای سنتی نظیر خانواده، نظام

آموزشی، و نهادهای فرهنگی دیگر در انطباق خود با تحولات پرشتاب و پیچیده عصر جدید را نام برد (توکل و قاضی نژاد ۱۳۸۵: ۹۲، ۹۶).

شکاف (gap) و به‌طور کلی اختلاف نسلی یکی از مصادیق گذار جامعه از صورت سنتی به شکل مدرن است. باور اصلی در این خصوص آن است که فرهنگ نوین جامعه در تعارض با فرهنگ غالب بزرگان جامعه قرار می‌گیرد یا با آن فاصله‌ای قابل تأمل می‌یابد. معمولاً جوامع در حال گذار یا جوامعی که با تحولات سریع اجتماعی و تقابلات سیاسی - اجتماعی مواجه می‌شوند، بیش‌تر مستعد پدیداری شکاف در میان نسل‌های خود می‌شوند (لادیه و فولادی ۱۳۸۳: ۲۹۲، به‌نقل از آزادیان دلسم ۱۳۹۱: ۴).

تکرار چنین مطالعاتی در جامعه در دوره‌های مختلف ضروری به‌نظر می‌رسد؛ زیرا تحولات اجتماعی امری اجتناب‌ناپذیر است و به‌قول آنتونی گیدنز، جریان بازاندیشی امروزه در زندگی اجتماعی امری جاری است. پس، مسلماً نتایج چنین تحقیقاتی در دوره‌های مختلف یک‌سان نخواهد بود. نتایج این پژوهش برای برنامه‌ریزی‌های آینده و تعیین مسیر تحولات نظام ارزشی و فرهنگی جامعه و طرح علل تغییرات اجتماعی مفید به‌نظر می‌رسد. شهر بوکان، در جایگاه مرکزی که سه استان کردستان، آذربایجان شرقی، و آذربایجان غربی را به هم‌دیگر مرتبط می‌سازد، از جمله شهرهای مهاجرپذیر است که جایگاه ویژه‌ای در استان آذربایجان غربی دارد و نیز روند روبه‌رشدی در زمینه فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، شهری، و غیره داشته که طبق نظریات مختلف جامعه‌شناختی، این دگرگونی‌ها و تغییرات بر گرایش‌های ارزشی و نگرشی افراد و نسل‌های مختلف اثرگذار است. لذا، با توجه به ضعف مطالعات دربارهٔ چنین مسائلی در شهر بوکان، ضرورت تحقیق و تبیین آن بیش از گذشته احساس می‌شود. بنابراین، در این تحقیق برآنیم تفاوت‌ها و مشابهت‌های نظام ارزشی و نگرشی را در بین نسل‌ها و گفتمان حاکم بر نظام ارزشی جامعه آماری در شهر بوکان بیابیم.

۲. پیشینه پژوهش

قنبری در سال ۱۳۸۸ پژوهشی با عنوان «نظام ارزش‌های دبیران با دانش‌آموزان دورهٔ پیش‌دانشگاهی» انجام داد. نمونهٔ پژوهش شامل هشتاد دبیر و ۲۶۰ دانش‌آموز دورهٔ پیش‌دانشگاهی شهرستان کامیاران بود. یافته‌ها حاکی از آن بود که سلسله‌مراتب نظام ارزشی دبیران به‌ترتیب ارزش‌های نظری، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، هنری، و مذهبی است. این سلسله‌مراتب برای دانش‌آموزان ارزش‌های نظری، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی، و

هنری است. بین میانگین ارزش‌های دبیران با دانش‌آموزان در ارزش‌های شش‌گانه موردبررسی، به‌استثنای ارزش‌های هنری، تفاوتی معنی‌دار وجود ندارد (قنبری ۱۳۹۰: ۲۹). آزاد ارمکی در پژوهش با عنوان «جوانان و دگرگونی فرهنگی ارزشی» در سال ۱۳۸۳ نشان داد که نسل جدید بیش‌ترین نقش را در تغییر اجتماعی و فرهنگی داشته است، اما روابط نسلی هم‌چنان کم‌تر تراجمی است و بیش‌تر براساس ارزش‌های اجتماعی مشترک تلفیقی است (ساروخانی و صداقتی فرد ۱۳۸۸: ۲۳). با تشدید تغییرات فرهنگی و ارزشی، روابط بین نسلی به‌سمت شکاف در حرکت است؛ هرچند هنوز دین و خانواده برای همه نسل‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است.

قاضی‌نژاد در سال ۱۳۸۳ در پایان‌نامه خود، با عنوان *نسل‌ها و ارزش‌ها*، به شناخت و تحلیل پدیده تفاوت یا شکاف نسلی در بُعد ارزش‌ها در نسل جوان و بزرگسال می‌پردازد. داده‌ها حاکی از آن است که هرچند برخی شباهت‌های ارزشی به‌ویژه در زمینه ارزش‌های مرتبط با سطوح اجتماعی و ملی نظیر نظم، امنیت، همکاری، و توسعه در میان سه نسل وجود دارد، درخصوص شمار درخور توجهی از مقولات و جهت‌گیری‌های ارزشی نظیر ارزش‌های مربوط به اعتقاد و پای‌بندی مذهبی بین سه نسل و عمدتاً بین نسل‌های سوم (جوان) و دوم (میانه) تفاوت جدی و معنی‌داری وجود دارد (قاضی‌نژاد ۱۳۸۳).

یکی از مهم‌ترین پیشینه‌های خارجی در این مورد کتاب *تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته*، نوشته رونالد اینگلهارت (۱۹۷۷)، است. او در این کتاب به دگرگونی ارزشی و عوامل مؤثر در آن پرداخته و نیز به نگرش‌ها و ارزش‌های جوامع متفاوت اشاره کرده است. نتایج پژوهش وی در قسمت دیدگاه‌های نظری موردبررسی قرار گرفته است.

۳. دیدگاه‌های نظری

در نظریه‌های جامعه‌شناختی، برای تبیین پدیده شکاف نسلی، عمدتاً بر عواملی چون تجربه تاریخی (historical experience) متمایز هر نسل از نسل‌های دیگر، ظهور نسل‌های دارای نظام ارزشی و فکری متفاوت طی جریان توسعه و تحول اجتماعی (مانهایم، اینگلهارت، مید، و...)، ظهور نهادها و شبکه‌های اجتماعی مختلف که فرایند جامعه‌پذیری نسل جدید را برعهده دارند و باعث ازبین‌رفتن وحدت ارزشی و جای‌گزینی کثرت ارزشی می‌شوند (جورج زیمل)، و نیز بر تغییر معیارهای داورهای ارزشی بر اثر تضاد سنت و

مدرنیته (آنتونی گیدنز) تأکید می‌شود که همگی معطوف به تعیین‌کنندگی تحولات ساختاری در بروز و گسترش پدیده یادشده‌اند.

تئوری دگرگونی ارزشی (theory of value transformation) رونالد اینگلهارت:

از تئوری‌های مهم در زمینه دگرگونی ارزش‌ها در دوره اخیر است. نظریه اینگلهارت تقریباً نظریه‌ای جامع است که هم به ارزش‌های مادی و هم به ارزش‌های غیرمادی توجه دارد. اینگلهارت با استفاده از مقیاسی که حاوی دوازده ارزش است تفاوت ارزش‌های مربوط به هر نسل را مورد توجه قرار داده است؛ بدین ترتیب که از پاسخ‌گو خواسته می‌شود که در هر گروه اولویت‌های اول و دوم را انتخاب کند. این گویه‌ها بدین قرارند:

۱- افزایش رشد اقتصادی؛ ۲- اطمینان از قدرت و اقتدار ملی؛ ۳- افزایش حقوق مردم و دخالت‌دادن آن‌ها در نحوه اداره جامعه‌شان؛ ۴- تلاش برای زیباسازی شهرها و روستاها؛ ۵- ثبات اقتصادی؛ ۶- مبارزه با جرم و جنایت؛ ۷- پیشرفت به‌سوی جامعه‌ای که در آن اندیشه ارزش‌مندتر از پول و ثروت باشد؛ ۸- حرکت به‌سوی جامعه‌ای انسانی‌تر؛ ۹- استقرار نظم در جامعه؛ ۱۰- دخالت‌دادن مردم در تصمیمات مهم دولتی؛ ۱۱- مبارزه علیه تورم؛ ۱۲- حمایت از آزادی بیان و مطبوعات.

نظریه اینگلهارت پیش‌بینی می‌کند که جای‌گزینی جمعیت نسل جدید به تدریج به جابه‌جایی بلندمدت از ارزش‌های مادی به ارزش‌های فرامادی منجر خواهد شد (آزاد ارمکی و غفاری ۱۳۸۶: ۶۵-۶۶).

تئوری تعارض سنت و تجدد گیدنز: آنتونی گیدنز (۱۹۳۸) نسل را هم‌چون هم‌دوره‌ای‌های اجتماعی که در طول زمان ترسیم شده‌اند در نظر می‌گیرد (آزاد ارمکی و غفاری ۱۳۸۶: ۳۰).

از این‌رو، تفاوت نسلی یعنی نسل حاضر با نسل دیروز از نظر آرمان‌ها، ارزش‌ها، گرایش‌ها و باورداشت‌ها، اعتقادات، سبک زندگی، و غیره با هم متفاوت‌اند. گیدنز منشأ دگرگونی فرهنگی را تضاد بین سنت و مدرنیته می‌داند. به عقیده وی، ویژگی مدرنیته «پویایی»، «تأثیر جهان‌گستر»، و «تغییر دائمی رسوم سنتی» است. مدرنیته سبب می‌شود که افراد هرچه بیش‌تر از قید انتخاب‌هایی که معمولاً سنت در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد، رها شوند. بدین ترتیب، فرد در مقابل طیف متنوعی از انتخاب‌های ممکن قرار می‌گیرد (فاضلی ۱۳۸۲: ۶۵).

وی یکی از مفاهیم دیگر را در برابر مفهوم نسل با عنوان «بازاندیشی» (reflection) مطرح می‌کند. بازاندیشی یکی از ویژگی‌های مدرنیته و زمینه‌های معرفتی انسان مدرن است. نسل‌های جدید مدام در پی بررسی و سنجش زندگی خویش و تعاملات و صورت‌بندی هویتی خویش‌اند (گیدنز ۱۳۸۰: ۶۶).

به نظر می‌رسد، از دیدگاه گیدنز، تلقی از نسل در جوامع سنتی و مدرن نیز متفاوت باشد. در جوامع سنتی، هر نسل به‌میزان قابل توجهی شیوه‌های زندگی گذشتگان خود را از نو کشف می‌کند و ضمن بازسازی و نوسازی آن را مجدداً به شکل و شیوه‌های جدید مورد عمل قرار می‌دهد، اما در عصر جدید از نو شروع کردن تاحدودی مفهوم خود را از دست داده است (گیدنز ۱۳۷۹: ۲۰۷).

نظریه گذار از سنت به تجدد گئورگ زیمل: گئورگ زیمل (۱۸۵۸-۱۹۱۸) استدلال می‌کرد که انسان‌ها از دوران کودکی بسیاری از ارزش‌های اجتماعی را فرامی‌گیرند و آن‌ها را درونی می‌کنند. اجتماعی شدن فراگردی است که انسان‌ها ارزش‌ها، هنجارها، و نگرش‌های خود را از طریق خانواده، مدرسه، و رسانه‌ها درونی می‌کنند. در جوامع سنتی پیشین، انسان نوعاً در یک رشته محدودی از حلقه‌های اجتماعی به نسبت کوچک زندگی می‌کرد. چنین حلقه‌هایی از گروه‌های خویشاوندی، خانواده، و اصناف گرفته تا شهر و دهکده‌ها به شدت رفتار و عملکرد فرد را در قبضه خودشان قرار می‌داند و تمامی شخصیت او را تحت تعقیب خودشان داشتند (کوزر ۱۳۷۳: ۲۶۳).

امروزه، با پیشرفت و توسعه جوامع در کنار نهاد خانواده، به‌عنوان اولین نهاد جامعه پذیرکننده، نهادهای دیگری نیز ظهور کردند که همانند خانواده به تربیت و اجتماعی کردن نسل جدید می‌پردازند. در جوامع پیشین، خانواده نقش آموزش را برعهده داشت، اما در جوامع امروزی به دلیل دگرگونی‌های اجتماعی، ارزش‌ها، هنجارها، و انتقال آن‌ها از نسلی به نسل دیگر توسط نهاد آموزش و پرورش و رسانه‌های جمعی صورت می‌گیرد. اصل سازمانی در جهان نوین با اصل سازمانی جوامع پیشین تفاوت بنیادی کرده است. یک فرد عضو بسیاری حلقه‌های به‌خوبی مشخص است، اما هیچ‌یک از این حلقه‌ها تمام شخصیت او را دربر نمی‌گیرند و بر او نظارت تام ندارند. تعداد حلقه‌های متفاوتی که افراد در آن می‌پویند یکی از نشانگان تحول فرهنگی است (یعقوبی ۱۳۹۳: ۱۸۲).

به‌عقیده زیمل، زمانی که عضویت در یک یا چند حلقه اجتماعی جای خود را به یک جایگاه اجتماعی در شبکه‌ای از حلقه‌های گوناگون اجتماعی دهد، شخصیت فرد دگرگون می‌شود. وجود حلقه‌های اجتماعی پیش شرط فردگرایی است. به این لحاظ، نه تنها انسان‌ها

نسبت به یکدیگر ناهمانند می‌شوند، بلکه فرصت آن را می‌یابند که در زمینه‌های اجتماعی گوناگون بدون زحمت حرکت کنند (کوزر ۱۳۷۳: ۲۶۵).

پیر بوردیو (Pierre Bourdieu): پیر بوردیو، جامعه‌شناس فرانسوی، در چهارچوب نابرابری و تضاد اجتماعی به تحلیل روابط و تعارضات نسلی در ابعاد اجتماعی - اقتصادی و فکری - فرهنگی می‌پردازد (Bourdieu 1984: 144).

با مراجعه به جامعه‌شناسی فرهنگ بوردیو و به‌طور خاص، با توجه به نقطه‌نظر او در مورد عادت‌واره (habitus)، می‌توان نسل را فهم کرد؛ زیرا افرادی که هم‌دوره‌ای‌اند و در زمان حال زندگی می‌کنند و عادت‌واره فرهنگ مشترک دارند، کارکردی که برای آن‌ها با حافظه جمعی که ترکیب هم‌دوره‌ای‌ها را در طول یک دوره خاصی تعیین می‌کند تعریف‌کننده نسلی واحد است (آزاد ارمکی و غفاری ۱۳۸۳: ۳۲-۳۳).

بوردیو چالش نسل‌ها را ناشی از نظام‌های سلطه و نابرابری در عرصه‌های مختلف می‌داند. در این چشم‌انداز، نقطه عزیمت در تحلیل تعارضات نسلی ساخت اجتماعی عینی است و با محور قرار دادن تضاد منافع مادی گروه‌های مختلف سنی که در جامعه هم‌زیستی زمانی و مکانی دارند، مسائل نسل‌ها و شکاف‌های ایدئولوژیک و فرهنگی بین آن‌ها ناشی از تضاد زیربنایی یادشده و در تناظر با موقعیت و منافع اجتماعی نسلی در نظر گرفته می‌شود. از نظر بوردیو، جوان و پیر نه یک امر عینی و واقعی بلکه ساختاری اجتماعی‌اند که در نتیجه مبارزه میان پیر و جوان در میدان‌های مختلف به‌وجود می‌آیند. بوردیو بر توزیع امکانات و منابع و موقعیت نابرابر نسل‌های مختلف از نظر برخورداری یا محرومیت از امکانات و فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی در عرصه‌های مختلف در ریشه‌یابی شکاف نسلی تأکید دارد (Jenkins 2006: 72).

کارل مانهایم: مانهایم، جامعه‌شناس آلمانی (۱۸۹۳-۱۹۴۷)، از جمله اولین نظریه‌پردازانی است که مفهوم نسل را وضع کرد. جامعه‌شناسی نسلی مانهایم با تأکید بر مفهوم «واحد نسلی» (unit generation)، که به معنای گروه سنی - زیستی است، دارای چندین ویژگی است:

- هر نسلی در جریان اجتماعی و تاریخی موقعیت مشترکی دارد که حوزه‌های کسب تجربه نسلی را تعیین می‌کند. براساس طبقه‌بندی‌های اقتصادی - اجتماعی سرنوشت و علاقه مشترکی دارند؛

- هویت واحد براساس تجربه مشترک دارند (آزاد ارمکی و غفاری ۱۳۸۳: ۲۸-۳۰؛ یوسفی ۱۳۸۳: ۲۱).

در نظر مانهایم، ارزش‌های نسل قبل به‌طور کامل از بین نمی‌رود، بلکه نسل جدید به بازتعریف ارزش‌ها و افکار و ایدئولوژی‌های حاکم دست می‌زند. مانهایم معتقد است کارکرد نسل نوظهور تاریخی همین نوآوری ارزشی و فرهنگی و تولید سبک زندگی نو است (Yousefi 2004: 45).

مارگارت مید: به عقیده مید، دگرگونی‌های اجتماعی شتابان فرایند انتقال فرهنگ از نسلی به نسل دیگر یا فرایند اجتماعی شدن را دچار مشکل و وقفه کرده و بین دو نسل اختلاف تجربه و فرهنگ ایجاد کرده است. او برای تبیین روابط بین والدین و دانش‌آموزان از حیث جامعه‌پذیری از سه نوع فرهنگ «نیاکان‌گرا»، «هم‌سال‌گرا»، و «جوان‌گرا» نام می‌برد. در فرهنگ جوان‌گرا، جامعه با تحولات عمیق و وسیع مواجه می‌شود و نسل گذشته دیگر نمی‌تواند الگو و معیاری برای حیات اجتماعی جامعه باشد و نسل جدید هم وضعیت حال و گذشته را محکوم می‌کند و به دنبال ایجاد شرایط جدیدی است. به عقیده مید، این آخرین مرحله‌ی تطور فرهنگی است (رحیمی ۱۳۹۰، به نقل از مید ۱۳۸۵: ۳۲-۱۱۱).

مید جوامع و فرهنگ‌های را هم‌تاثمیلی (configurative) می‌نامد که در آن شرایط اجتماعی طوری دگرگون می‌شود که دیگر نسل گذشته مدل مناسبی برای زندگی نسل بعد نمی‌تواند باشد، به عبارت دیگر، فرهنگ‌های انتقالی اساساً در واکنش به شرایطی رشد می‌کنند که تغییر کرده‌اند و معرفت گذشته دیگر مناسب چنین شرایطی نیست (Carroll 1990: 348).

کریستوفر بالس (Christofer Bollas): بالس معتقد است که از برخی جهات می‌توان گفت که یک نسل عبارت است از فاصله‌ی میان دبیران با دانش‌آموزانشان. به نظر او، نظریه‌پردازان فرهنگ عامه و نیز تاریخ‌نگاران بر این اعتقادند که هر ده سال شکل جدیدی از ذهنیت نسلی ظهور می‌کند (بالس ۱۳۸۰: ۶).

از نظر بالس، ما هر ده سال از فرهنگ‌ها، ارزش‌ها، پندارها، علایق هنری، دیدگاه‌های سیاسی، و قهرمان‌های اجتماعی خود تعریفی جدید را ارائه می‌کنیم و این مجموعه‌ی عینی و ذهنی هر دهه به‌مثابه‌ی کوچک‌ترین واحد زمانی برای تعیین فرهنگ جمعی می‌تواند به‌کار رود (همان: ۷).

نظریه گفتمان فوکو: از نظر فوکو، گفتمان‌ها نه تنها مربوط به چیزهایی است که می‌توانند گفته شوند یا درباره‌شان فکر شود، بلکه درباره‌ی این نیز است که چه کسی در چه زمانی و با چه آمریتی می‌تواند صحبت کند. گفتمان‌ها مجسم‌کننده‌ی معنا و ارتباطات

اجتماعی است. گفتمان‌ها اعمالی هستند که به‌طور نظام‌مند موضوعاتی را شکل می‌دهند که خود سخن می‌گویند. گفتمان‌ها درباره موضوعات صحبت نمی‌کنند و هویت موضوعات را تعیین نمی‌کنند. آن‌ها سازنده موضوعات‌اند و در فرایند این سازندگی مداخله خود را پنهان می‌دارند (تاجیک ۱۳۷۷: ۱۵).

فوکو جوهر گفتمان را قدرت می‌داند و می‌نویسد که اگر گفتمان قدرتی داشته باشد، این قدرت را از ما و فقط از ماست که دارد (فوکو ۱۳۷۸: ۱۳). علاوه‌براین، گفتمان فقط آنچه نیست که بیان‌گر مبارزه‌ها و دستگاه‌های سلطه‌گری است، بلکه آن چیزی است که مبارزه برای آن یا از طریق آن صورت می‌گیرد؛ یعنی همان قدرتی است که همه‌کس درصدد به‌چنگ آوردن آن‌اند (همان: ۱۰).

به‌طور خلاصه، گفتمان نزد فوکو (Hall 2007: 56) از ویژگی‌های زیر برخوردار است:

۱. یک گفتمان شامل تنها یک گزاره نیست، بلکه از چندین گزاره تشکیل شده است که در کنار هم یک صورت‌بندی گفتمانی را شکل می‌دهند؛
۲. در درون هر گفتمان یا به‌طور عام صورت‌بندی گفتمانی قضایای متعددی مانند توصیف‌های کمی یا کیفی، تفسیر، محاسبات آماری، استدلال‌های تمثیلی یا قیاسی، و اشکال متنوع دیگر وجود دارند (کچویان ۱۳۸۲: ۱۹)؛
۳. گزاره‌های یک صورت‌بندی گفتمانی با هم‌دیگر جورند؛ چون هر گزاره دلالت بر رابطه با سایر گزاره‌ها دارد. آن‌ها به یک ابژه اشاره دارند، سبک یک‌سانی دارند، و از یک استراتژی یا یک جریان انگاره سیاسی (نهادی) مشترک حمایت می‌کنند؛
۴. لزومی ندارد که تمامی گزاره‌های داخل یک صورت‌بندی گفتمانی یک‌سان باشند، اما روابط و تفاوت‌ها بین این گزاره‌ها باید قاعده‌مند و نظام‌مند باشد، نه تصادفی. فوکو از این وضعیت به «نظام پنخس» یاد می‌کند؛
۵. گفتمان برپایه تمایز متعارف بین اندیشه و عمل یا زبان و کردار نیست. گفتمان مربوط به تولید دانش از طریق زبان است، اما خودش توسط یک کردار گفتمانی تولید می‌شود؛
۶. هر گفتمان توسط یک کردار تولید می‌شود (کردار گفتمانی). کردار گفتمانی کرداری است که معنا تولید می‌کند. بنابراین، از آن‌جاکه تمامی کردارهای اجتماعی مستلزم معنایند، پس تمامی این کردارها از یک جنبه گفتمانی برخوردارند. به‌عبارتی، گفتمان در تمامی کردارهای اجتماعی وارد می‌شود و بر آن‌ها اثر می‌گذارد؛

مطالعه گفتمان دانش‌آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه ... ۱۰۵

۷. گفتمان می‌تواند توسط افراد زیادی در شرایط نهادی متفاوت (مانند خانواده‌ها، زندان‌ها، بیمارستان‌ها، و تیمارستان‌ها) تولید شود؛
۸. گفتمان‌ها نظام‌های بسته نیستند. از این‌رو، ریشه بسیاری از گفتمان‌های گذشته در گفتمان‌های فعلی مستتر است.

۴. فرضیه‌های پژوهش

به‌نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مادی و فرامادی تفاوت وجود دارد؛
به‌نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های دینی و سستی تفاوت وجود دارد؛
به‌نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به فردگرایی و جمع‌گرایی تفاوت وجود دارد؛
به‌نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم تفاوت وجود دارد؛
به‌نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده تفاوت وجود دارد.

۵. روش پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر کنترل شرایط پژوهش، یک بررسی پیمایشی (survey) توصیفی، تبیینی) است. از نظر هدف، یک بررسی کاربردی از نظر زمانی نوعی بررسی مقطعی است. از نظر شیوه گردآوری داده‌های کمی، روش پیمایشی و تکنیک پرسش‌نامه مورد استفاده قرار گرفته است.

۱.۵ جامعه آماری

جامعه آماری در این مطالعه کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه دو شهرستان بوکان در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ و دبیران آن‌ها هستند.
تعداد جامعه هدف ۴۷۰۰ نفر است. از این تعداد به تفکیک جنس ۲۳۰۰ دانش‌آموز پسر و ۲۴۰۰ دانش‌آموز دخترند.

حجم نمونه کل براساس جدول مورگان ۳۶۰ نفر محاسبه شد. از این تعداد، ۱۸۰ دانش‌آموز پسر، ۱۸۰ دانش‌آموز دختر، و ۱۸۴ دبیر برای نمونه آماری در نظر گرفته شدند و برای تمامی نمونه آماری پرسش‌نامه‌ای با سؤالات یک‌سان (غیر از مشخصات جمعیت‌شناختی) ارسال شد. در مجموع، تعداد ۵۴۴ پرسش‌نامه توزیع شد. برای انتخاب نمونه تحقیق نیز روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای استفاده شد؛ بدین صورت که در ابتدا میان تمام مدارس پسرانه و دخترانه سیزده مدرسه (هفت مدرسه پسرانه و شش مدرسه دخترانه) انتخاب شد و از هر مدرسه به صورت تصادفی یک کلاس، برای نمونه آماری، انتخاب شد.

۲.۵ ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در این تحقیق، ابزار گردآوری اطلاعات عبارت‌اند از پرسش‌نامه، اسناد، و مدارک. برای اندازه‌گیری متغیرها و گردآوری اطلاعات و داده‌ها از روش پرسش‌نامه، که روایی آن توسط کارشناسان و اساتید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ بالای ۷۵ درصد تأیید شد، به گردآوری اطلاعات اقدام شد.

۳.۵ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، برای تحلیل داده‌ها از روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در آمار توصیفی خطای استاندارد، میانگین، و انحراف استاندارد حداقل و حداکثر نمرات مشخص شد. در آمار استنباطی به منظور تحلیل داده‌ها از آزمون t مستقل برای مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان و بررسی معنی‌داری تفاوت میانگین‌ها استفاده شد. هم‌چنین، داده‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار کامپیوتری (spss) تحلیل شده است.

۴.۵ وسیله اندازه‌گیری

برای اندازه‌گیری معرف‌های متغیرها از سؤالات و گویه‌های پرسش‌نامه بهره گرفته و سؤالات به صورت بسته طراحی شده است. روش تهیه سؤال‌ها براساس چهارچوب نظری، پیشینه تحقیق، تعریف متغیرها، و مفاهیم به کاررفته در فرضیه‌ها صورت گرفته است. در طراحی پرسش‌نامه، برای اغلب سؤالات از طیف لیکرت استفاده شده است. پرسش‌نامه

مطالعه گفتمان دانش‌آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه ... ۱۰۷

شامل ۳۳ سؤال مشترک برای دو گروه دبیران و دانش‌آموزان مربوط به متغیر ملاک است و سؤالاتی که جنس، سن، تحصیلات، و موقعیت اجتماعی (متغیر پیش‌بین) نمونه آماری را مشخص می‌سازد. سؤالات در رابطه با نوع آن‌ها در یکی از سطوح اسمی، رتبه‌ای، و فاصله‌ای طرح و موردسنجش قرار گرفته‌اند.

۵.۵ اندازه‌گیری متغیرها

۱.۵.۵ اندازه‌گیری متغیرهای ملاک

۱.۱.۵.۵ سنج‌های مربوط به ارزش‌های مادی

۱. پیشرفت مادی؛
۲. امکانات رفاهی؛
۳. نیروی دفاعی قوی؛
۴. مبارزه با افزایش قیمت‌ها؛
۵. رابطه مادی.

۲.۱.۵.۵ سنج‌های مربوط به ارزش‌های فرامادی

۱. آزادی بیان، افکار، و اندیشه؛
۲. مشارکت مردم در نظام سیاسی؛
۳. تلاش برای داشتن جامعه‌ای انسانی؛
۴. مشارکت در تشکلهای مدنی؛
۵. احترام به تفاوت اندیشه‌ها.

۳.۱.۵.۵ سنج‌های مربوط به ارزش‌های دینی و سستی

۱. پایبندی و عمل به مسائل دینی؛
۲. مشارکت در مراسم و مجالس مذهبی؛
۳. حفظ سنت و آداب و رسوم؛
۴. انطباق پوشش با فرهنگ یا سلیقه فردی؛
۵. خردگرایی به جای تبعیت از دین و سنت.

۴.۱.۵.۵ سنجه‌های مربوط به ارزش‌های جمع‌گرایی و فردگرایی

۱. عضویت در مؤسسات عام‌المنفعه؛
۲. انطباق فرد با جامعه؛
۳. اعتماد به دیگران؛
۴. فعالیت گروهی؛
۵. ترجیح منافع شخصی بر جمع؛
۶. تقدم رفع نیازهای فردی؛
۷. دخالت دیگران در تصمیمات فردی؛
۸. کمک به دیگران.

۵.۱.۵.۵ سنجه‌های مربوط به ارزش‌های علم

۱. اهمیت تحصیلات نسبت به ثروت؛
۲. تحصیلات به‌عنوان مقدمه‌داری؛
۳. تأثیر تحصیلات در کیفیت زندگی؛
۴. تأثیر نداشتن تحصیلات در زندگی؛
۵. ضرورت داشتن مدرک تحصیلی.

۶.۱.۵.۵ سنجه‌های مربوط به ارزش‌های خانواده

۱. تفکیک جنسیتی فعالیت‌ها؛
۲. تساوی حقوق؛
۳. خواستگاری زن؛
۴. طلاق.

۲.۵.۵ اندازه‌گیری متغیرهای پیش‌بین

۱. میزان تحصیلات؛
۲. موقعیت اجتماعی؛
۳. جنسیت؛
۴. سن.

۶. یافته‌های پژوهش

۱.۶ تحلیل توصیفی

دانش‌آموزان دختر و پسر و دبیران جمعیت نمونه پژوهش حاضرند. در نمونه موردبررسی، پنجاه درصد دختر و پنجاه درصد پسر بودند. به لحاظ تحصیلات، دانش‌آموزان در مقطع متوسطه ۲ (دهم، یازدهم، دوازدهم) مشغول به تحصیل‌اند. دبیران آن‌ها از نظر تحصیلات لیسانس تا دکتری دارند که ۵۱/۲ درصد مدرک تحصیلی لیسانس، ۴۴ درصد فوق لیسانس، و ۴/۴ درصد دکتری دارند.

از نظر ویژگی‌های سنی، دانش‌آموزان بین پانزده تا هجده سال قرار دارند. دبیران بین ۲۶ تا ۵۵ سال‌اند. ۶۱/۴ درصد دبیران بین ۳۶ تا ۴۵ سال قرار دارند که با ۳۱/۲ درصد بیش‌تر در گروه سنی ۳۶ تا ۴۰ قرار دارند.

۲.۶ توصیف داده‌های مربوط به نظام ارزشی و گفتمان

جدول ۱. توصیف نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران

نظام ارزشی	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	کم‌ترین	بیش‌ترین
مادی	۱۹/۰۲	۱۹	۱۹	۲/۵۹	۶/۷۰	۸	۲۵
فرامادی	۲۱/۳۶	۲۲	۲۳	۲/۶۳	۶/۹۲	۹	۲۵
دینی و سستی	۱۸/۱۰	۱۸	۱۸	۳/۸۹	۱۵/۱۵	۶	۲۸
جمع‌گرایی و فردگرایی	۲۲/۶۲	۲۳	۲۲	۳/۶۶	۱۳/۴۳	۱۲	۳۵
تحصیلات	۱۸/۰۷	۱۸	۱۸	۳/۱۸	۱۰/۰۹	۶	۲۵
خانواده	۱۰/۹۸	۱۱	۱۲	۲/۰۸	۴/۳۱	۴	۱۷

میانگین ارزش‌های مربوط به مادی ۱۹/۰۲ و فرامادی ۲۱/۳۶، میانگین ارزش‌های مربوط به دینی و سستی ۱۸/۱۰، میانگین ارزش‌های مربوط به جمع‌گرایی و فردگرایی ۲۲/۶۲، میانگین ارزش‌های مربوط به تحصیلات ۱۸/۰۷، میانگین ارزش‌های مربوط به خانواده ۱۰/۹۸ است.

جدول ۲. توصیف نظام ارزشی دبیران

نظام ارزشی	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	کم‌ترین	بیش‌ترین
مادی	۱۸/۹۲	۱۹	۱۹	۲/۶۳	۶/۹۱	۱۱	۲۵
فرامادی	۲۲/۲۲	۲۳	۲۳	۲/۴۲	۵/۸۷	۱۱	۲۵
دینی و سستی	۱۷/۳۷	۱۷	۱۶	۳/۸۱	۱۵/۰۳	۶	۲۸
جمع‌گرایی و فردگرایی	۲۱/۷۳	۲۲	۲۲	۳/۳۳	۱۱/۰۶	۱۲	۳۲
تحصیلات	۱۶/۵۰	۱۷	۱۷	۳/۱۶	۱۰/۰۱	۶	۲۴
خانواده	۱۰/۴۴	۱۰	۱۰	۱/۹۵	۳/۸۱	۴	۱۶

میانگین ارزش‌های مربوط به مادی ۱۸/۹۲ و فرامادی ۲۲/۲۲، میانگین ارزش‌های مربوط به دینی و سستی ۱۷/۳۷، میانگین ارزش‌های مربوط به جمع‌گرایی و فردگرایی ۲۱/۷۳، میانگین ارزش‌های مربوط به تحصیلات ۱۶/۵۰، میانگین ارزش‌های مربوط به خانواده ۱۰/۴۴ است.

جدول ۳. توصیف نظام ارزشی دانش‌آموزان

نظام ارزشی	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	کم‌ترین	بیش‌ترین
مادی	۱۹/۰۷	۱۹	۱۹	۲/۵۷	۶/۶۰	۸	۲۵
فرامادی	۲۰/۹۲	۲۱	۲۱	۲/۶۳	۶/۹۱	۹	۲۵
دینی و سستی	۱۸/۴۷	۱۹	۱۸	۳/۸۵	۱۴/۸۴	۶	۲۷
جمع‌گرایی و فردگرایی	۲۳/۰۷	۲۳	۲۴	۳/۷۵	۱۴/۰۷	۱۲	۳۵
تحصیلات	۱۸/۸۸	۱۹	۲۱	۲/۸۷	۸/۲۵	۷	۲۵
خانواده	۱۱/۲۵	۱۱	۱۲	۲/۰۸	۴/۳۶	۵	۱۷

میانگین ارزش‌های مربوط به مادی ۱۹/۰۷ و فرامادی ۲۰/۹۲، میانگین ارزش‌های مربوط به دینی و سستی ۱۸/۴۷، میانگین ارزش‌های مربوط به جمع‌گرایی و فردگرایی ۲۳/۰۷، میانگین ارزش‌های مربوط به تحصیلات ۱۸/۸۸، میانگین ارزش‌های مربوط به خانواده ۱۱/۲۵ است.

جدول ۴. توصیف گفتمان مدرن و سنتی حاکم بر دبیران و دانش‌آموزان

گفتمان	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	کم‌ترین	بیش‌ترین
سنتی	۴۳/۹۹	۴۴	۴۵	۵/۴۶	۲۹/۸۱	۲۶	۵۹
مدرن	۶۶/۱۵	۶۶	۶۶	۵/۲۰	۲۶/۹۹	۴۳	۸۰

میانگین ارزش‌های سنتی حاکم بر دو گروه دبیران و دانش‌آموزان ۴۳/۹۹ است، درحالی‌که میانگین مربوط به ارزش‌های مدرن ۶۶/۱۵ است.

جدول ۵. توصیف گفتمان مدرن و سنتی حاکم بر دبیران و دانش‌آموزان به تفکیک

گروه	گفتمان	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	کم‌ترین	بیش‌ترین
دبیران	سنتی	۴۲/۶۱	۴۳	۴۱	۵/۴۰	۲۹/۱۴	۲۶	۵۵
	مدرن	۶۴/۵۸	۶۵	۶۵	۴/۴۴	۱۶/۷۳	۴۳	۷۵
دانش‌آموزان	سنتی	۴۴/۷۰	۴۵	۴۵	۵/۳۶	۲۸/۷۵	۲۹	۵۹
	مدرن	۶۶/۹۶	۶۷	۶۶	۵/۳۷	۲۸/۸۵	۴۴	۸۰

میانگین ارزش‌های سنتی حاکم بر گروه دبیران ۴۲/۶۱ است، درحالی‌که میانگین مربوط به ارزش‌های مدرن همین گروه ۶۴/۵۸ است. هم‌چنین، میانگین ارزش‌های سنتی حاکم بر گروه دانش‌آموزان ۴۴/۷۰ است، درحالی‌که میانگین مربوط به ارزش‌های مدرن همین گروه ۶۶/۹۶ است؛ یعنی میانگین نسل حاضر (دانش‌آموزان) در ارزش‌های سنتی و هم در ارزش‌های مدرن از دبیران هم بیش‌تر است.

۳.۶ آزمون فرضیه‌های تحقیق

بخش دوم شامل آزمون فرضیات تحقیق، پاسخ به سؤالات، و اهداف جزئی تحقیق است. یافته‌های مربوط به مقایسه نظام ارزش‌های دو گروه دبیران و دانش‌آموزان با استفاده از آزمون t مستقل گزارش شده‌اند.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران درمورد ارزش‌های مادی و فرامادی تفاوت وجود دارد. نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها درمورد ارزش‌های مادی در جدول زیر آمده است:

جدول ۶. نتایج آزمون لون

معنا داری p	f
۰/۹۹۶	۰/۰۰۱

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/996$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۷. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های مادی

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
					دبیران	دانش‌آموزان
۰/۲۳۴۷۳	۰/۱۴۸۱۹	۰/۵۲۸	۵۴۲	۰/۶۳۱	۱۸/۹۲	دبیران
					۱۹/۰۶	دانش‌آموزان

مقدار t برابر با ۰/۶۳۱ است که با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است. بنابراین، فرض صفر رد می‌شود. به عبارتی، در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های مادی تفاوت معنادار وجود ندارد. نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در مورد ارزش‌های فرامادی در جدول زیر آمده است:

جدول ۸. نتایج آزمون لون

معناداری p	f
۰/۳۶۶	۰/۸۱۷

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/366$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۹. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های فرامادی

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
					دبیران	دانش‌آموزان
۰/۲۳۲۰۹	۱/۲۹۷۸۳	۰/۰۰۱	۵۴۲	۵/۵۹۲	۲۰/۹۲	دبیران
					۲۲/۲۲	دانش‌آموزان

مطالعه گفتمان دانش آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه ... ۱۱۳

مقدار t برابر با $۵/۵۹۲$ است که با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح $۰/۰۵$ معنی‌دار است. بنابراین، فرض صفر ثابت می‌شود. به عبارتی، در سطح $۰/۰۵$ معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های فرامادی تفاوت معنادار وجود دارد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های دینی و سستی تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۰. نتایج آزمون لون

معناداری p	f
۰/۶۴۲	۰/۲۱۶

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = ۰/۶۴۲$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۱۱. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های دینی و سستی

میانگین	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد تفاوت
					دبیران
دانش‌آموزان	۱۷/۳۷				

مقدار t برابر با $۳/۱۳۵$ است. با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح معنی‌داری $۰/۰۵$ معنی‌دار است. بنابراین، فرض صفر رد می‌شود. به عبارتی، در سطح $۰/۰۵$ معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های دینی و سستی تفاوت معنادار وجود دارد.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به فردگرایی و جمع‌گرایی تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۲. نتایج آزمون لون

معناداری p	f
۰/۰۴۱	۴/۱۷۶

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/041$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۱۳. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های فردگرایی و جمع‌گرایی

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
					دبیران	دانش‌آموزان
0/32749	1/13853	0/001	542	4/087	21/83	23/07

مقدار t برابر با 4/087 است. با درجه آزادی 542 در سطح معنی‌داری 0/05 معنی‌دار است. بنابراین، فرض صفر رد می‌شود. به عبارتی، در سطح 0/05 معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های فردگرایی و جمع‌گرایی تفاوت معنادار وجود دارد. گرایش دانش‌آموزان به فردگرایی بیش‌تر است.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۴. نتایج آزمون لون

f	معناداری P
1/118	0/291

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/291$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۱۵. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
					دبیران	دانش‌آموزان
0/26948	2/37778	0/001	542	8/824	16/50	18/88

مقدار t برابر با ۸/۸۲۴ است. با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ معنی‌دار است. بنابراین، فرض صفر رد می‌شود. به عبارتی، در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم تفاوت معنادار وجود دارد. اهمیت تحصیلات و علم در دانش‌آموزان بیش‌تر از دبیران است.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۶. نتایج آزمون لون

معناداری p	f
۰/۲۸۲	۱/۱۶۱

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش‌فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/282$). بنابراین می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۱۷. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده

میانگین	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد تفاوت
دبیران ۱۰/۴۴	۴/۳۹۰	۵۴۲	۰/۰۰۱	۰/۸۱۲۵۶	۰/۱۸۵۱۱
دانش‌آموزان ۱۱/۲۵					

نتایج جدول فوق مقایسه میانگین دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده نشان داد که مقدار t برابر با ۴/۳۹۰ است. با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ معنی‌دار است.

بنابراین، فرض صفر رد می‌شود. به عبارتی، در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری بین دبیران و دانش‌آموزان در ارزش‌های مربوط به خانواده تفاوت معنادار وجود دارد.

۴.۶ بررسی تفاوت بین دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد گفتمان سستی

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول ۱۸ آمده است:

جدول ۱۸. نتایج آزمون لون

f	معناداری p
۰/۱۲۹	۰/۷۲۰

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/720$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد. برای مقایسه میانگین دو گروه از آزمون t مستقل استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۱۹ آمده است.

جدول ۱۹. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد ارزش‌های سستی

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
۰/۴۸۷۰۱	۲/۰۹۴۰۸	۰/۰۰۱	۵۴۲	۴/۳۰۰	۴۲/۶۱	دبیران
					۴۴/۷۰	دانش‌آموزان

مقدار t برابر با ۴/۳۰۰ است که با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ معنی‌دار است. پس، می‌توان نتیجه گرفت که در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری بین دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در خصوص گفتمان سستی تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی گفتمان حاکم بر ارزش‌های نسل دبیران گفتمان سستی است.

۵.۶ بررسی تفاوت دبیران با دانش‌آموزان در مورد گفتمان مدرن

نتایج آزمون لون مبنی بر تساوی واریانس‌ها در جدول ۲۰ آمده است:

جدول ۲۰. نتایج آزمون لون

f	معناداری p
۸/۳۴۱	۰/۰۰۴

نتایج آزمون لون نشان می‌دهد که بین واریانس دو گروه تفاوت معنادار وجود ندارد و پیش فرض تساوی واریانس‌ها مورد تأیید قرار گرفته است ($p = 0/004$). بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۲۱. نتایج آزمون t مستقل مقایسه دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در مورد گفتمان مدرن

خطای استاندارد تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	میانگین	
۰/۴۶۰۰۷	۲/۳۸۲۲۵	۰/۰۰۱	۵۴۲	۵/۱۷۸	۶۴/۵۸	دبیران
					۶۶/۹۶	دانش‌آموزان

مقدار t برابر با ۵/۱۷۸ است که با درجه آزادی ۵۴۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ معنی‌دار است. پس، می‌توان نتیجه گرفت که در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری بین دو گروه دبیران و دانش‌آموزان در خصوص گفتمان مدرن تفاوت معنادار وجود دارد.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مطالعه شناخت گفتمان جوانان، مخصوصاً دانش‌آموزان، و رابطه آن با گفتمان حاکم بر جامعه و مخصوصاً دبیران آن‌هاست. سؤال این است:

آیا تفاوتی بین نظام ارزشی حاکم بر دانش‌آموزان دوره متوسطه و دبیران آن‌ها در شهرستان بوکان وجود دارد؟ هم‌چنین، گفتمان حاکم بر نسل دانش‌آموزان از نوع سنتی است یا از نوع مدرن؟

جامعه آماری پژوهش حاضر دانش‌آموزان (دختر و پسر) و دبیران آن‌هاست. تعداد نمونه آماری ۵۴۴ نفر است که از این تعداد ۳۶۰ نفر دانش‌آموز و ۱۸۴ نفر بقیه دبیران همان دانش‌آموزان‌اند.

به‌لحاظ تحصیلات، دانش‌آموزان نمونه آماری پژوهش حاضر در مقطع متوسطه ۲ (دهم، یازدهم، دوازدهم) مشغول به تحصیل‌اند. دبیران آن‌ها از نظر تحصیلات بین مقطع لیسانس و دکتری هستند. بیش‌تر آن‌ها با ۵۱/۲ درصد مدرک تحصیلی لیسانس دارند.

از نظر ویژگی‌های سنی، دانش‌آموزان بین پانزده تا هجده سال قرار دارند و دبیران آن‌ها بیش‌تر بین ۳۶ تا ۵۰ سال هستند.

در آزمون فرضیه‌های پژوهش حاضر با استفاده از آمار استنباطی می‌توان نتیجه گرفت که در مورد ارزش‌های مادی و فرامادی، درحالی‌که میانگین ارزش‌های مادی دبیران ۱۸/۹۱ است، میانگین ارزش‌های فرامادی آن‌ها ۲۲/۲۲ است. میانگین ارزش‌های مادی دانش‌آموزان ۱۹/۰۶ است، میانگین ارزش‌های فرامادی آن‌ها ۲۰/۹۲ است. پس، می‌توان نتیجه گرفت که

بین دانش‌آموزان و دبیران درمورد ارزش‌های مادی و فرامادی تفاوت وجود دارد؛ بدین معنا که برای دبیران، ارزش‌های فرامادی اهمیت بیش‌تری در مقایسه با دانش‌آموزان دارد. درحالی‌که هر دو گروه درمورد ارزش‌های مادی به‌هم نزدیک‌اند. نتیجه این‌که فرضیه مطرح‌شده درمورد ارزش‌های فرامادی تأیید و درمورد ارزش‌های مادی رد می‌شود.

رونالد اینگلهارت در نظریه دگرگونی ارزشی بر آن است که جای‌گزینی جمعیت نسل جدید به تدریج به جابه‌جایی بلندمدت از ارزش‌های مادی به ارزش‌های فرامادی منجر خواهد شد، درحالی‌که نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش نشان داد که در مقایسه بین هر دو نسل، نسل گذشته گرایش بیش‌تری به سمت ارزش‌های فرامادی دارد تا نسل امروز؛ بدین معنی که براساس نتایج، نظریه اینگلهارت در طول زندگی یک نسل صادق است تا دو نسل. در جواب چرایی این وضعیت می‌توان به وضعیت اقتصادی بیمار اشاره کرد که در برآوردن نیازهای مادی (نسل دوم)، که موجب بقای زیستی افراد است و به قول مزلو در پایین‌ترین مرتبه قرار دارد، هنوز توفیقی حاصل نکرده است. به‌زعم اینگلهارت و مزلو، پیش‌نیاز رسیدن به ارزش‌های فرامادی گذر از ارزش‌های مادی است. در جامعه ما، درحال حاضر، چنین ظرفیتی وجود ندارد.

درمورد ارزش‌های دینی و سستی، درحالی‌که میانگین دبیران ۱۷/۳۷ است، میانگین دانش‌آموزان ۱۸/۴۷ است. بنابراین، بین دانش‌آموزان و دبیران درمورد ارزش‌های دینی و سستی تفاوت وجود دارد؛ بدین معنا که گرایش و پای‌بندی دانش‌آموزان به ارزش‌های دینی و سستی بیش‌تر از دبیران آن‌هاست. نتیجه این‌که فرضیه مطرح‌شده مورد تأیید قرار گرفت. نتیجه این بخش از پژوهش با نظریات پیر بوردیو، که در چهارچوب نابرابری و تضاد اجتماعی به تحلیل روابط و تعارضات نسلی در ابعاد اجتماعی-اقتصادی و فکری-فرهنگی می‌پردازد، و نظریات گیدنز، که تفاوت نسلی را تفاوت نسل حاضر با نسل دیروز از نظر آرمان‌ها، ارزش‌ها، گرایش‌ها و باورداشت‌ها، اعتقادات، سبک زندگی، و منشأ دگرگونی فرهنگی را تضاد بین سنت و مدرنیته می‌داند، و تحقیقات مریم قاضی‌نژاد (۱۳۸۳) هم‌سوست، ولی با پژوهش قنبری (۱۳۹۰) هم‌سو نیست.

درمورد ارزش‌های جمع‌گرایی و فردگرایی، درحالی‌که میانگین دبیران ۲۱/۷۳ است، میانگین دانش‌آموزان ۲۳/۰۷ است. بنابراین، بین دانش‌آموزان و دبیران درمورد ارزش‌های جمع‌گرایی و فردگرایی تفاوت وجود دارد. گرایش دانش‌آموزان به ارزش‌های فردگرایانه بیش‌تر از دبیران آن‌هاست. نتیجه این‌که فرضیه مطرح‌شده مورد تأیید قرار گرفت. نتیجه این

بخش از پژوهش با نظریات زیمل، که به‌زعم وی روند تاریخ جدید آزادی فزاینده فرد را از بندهای وابستگی شدید اجتماعی نشان می‌دهد و انشعاب تعلق گروهی یک نوع احساس منحصر به فرد بودن و آزادی را بیدار می‌سازد و وجود حلقه‌های اجتماعی را پیش شرط فردگرایی می‌داند، و همچنین اگر فردگرایی را از مؤلفه‌های مدرنیته بدانیم، با نظریات گیدنز، مید، کریستوفر بالس، و ارمکی (۱۳۸۳)، که مسیر روابط نسلی را به سمت شکاف می‌داند، هم‌سوئی دارد.

در مورد ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم، در حالی که میانگین دبیران ۱۶/۵۰ است، میانگین دانش‌آموزان ۱۸/۸۸ است. پس، می‌توان نتیجه گرفت که بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به تحصیلات و علم تفاوت معنی‌دار وجود دارد. نتیجه این‌که فرضیه مطرح‌شده مورد تأیید قرار گرفت. نتیجه پژوهش حاکی از این است که تحصیلات و علم برای نسل دبیران اهمیت کم‌تری دارد، در حالی که برای نسل دانش‌آموزان حائز اهمیت بیش‌تری است.

در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده، باید گفت که بین دانش‌آموزان و دبیران در مورد ارزش‌های مربوط به خانواده تفاوت معنی‌دار وجود دارد. میانگین مربوط به دبیران ۱۰/۴۴ است و میانگین دانش‌آموزان ۱۱/۲۵ است. بنابراین گرایش دانش‌آموزان به ارزش‌های برابری خواهانه در خانواده بیش‌تر از دبیران است. نتیجه این‌که فرضیه مطرح‌شده مورد تأیید قرار گرفت.

نتایج پژوهش حاضر در خصوص تعیین گفتمان مسلط بر جامعه نشان می‌دهد، در حالی که میانگین گفتمان سنتی ۴۳/۹۹ است، میانگین گفتمان مدرن ۶۶/۱۵ است. با تعمیم نتایج می‌توان گفت که گفتمان مسلط بر جامعه گفتمان مدرن است.

هم‌چنین، میانگین گفتمان سنتی دبیران ۴۲/۶۱ است، در حالی که میانگین گفتمان سنتی دانش‌آموزان ۴۴/۷۰ است. بنابراین، تفاوت معنی‌دار است. میانگین گفتمان مدرن دبیران ۶۴/۵۸ است، در حالی که میانگین گفتمان مدرن دانش‌آموزان ۶۶/۹۶ است. بنابراین، بین دو نسل دبیران و دانش‌آموزان، در خصوص گفتمان مدرن و سنتی، تفاوت معنی‌دار است.

میانگین گفتمان حاکم (گفتمان مدرن) بر دانش‌آموزان پسر و دبیران آن‌ها ۶۴/۶۸ است. با بررسی گفتمان‌های جامعه، به تفکیک جنس، می‌توان گفت گفتمان حاکم بر نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و دبیران (گفتمان مدرن) با میانگین ۶۶/۹۲ قوی‌تر از میانگین گفتمان مدرن حاکم بر ارزش‌های دانش‌آموزان پسر و دبیرانشان است. تفسیر عبارت فوق این است

که جامعه شاهد موجی از هجوم زنان و دختران به‌سوی فردگرایی، استقلال، و گریز از جمع‌گرایی و ارزش‌های سنتی و دینی است.

می‌توان گفت آن‌چه فصل مشترکی را برای تعامل بین دو نسل دانش‌آموزان و دبیران آن‌ها مهیا می‌سازد، حوزه ارزش‌های مدرن است. توان‌مندسازی نسل گذشته در داشتن جامعه‌ای کم‌تنش راه‌گشا خواهد بود.

نتایج حاصل از بررسی گفتمان سنتی و مدرن با نظریات آنتونی گیدنز، جرج زیمل، مارگارت مید، پیر بوردیو، و تمام نظریه‌پردازانی که در حوزه شکاف نسلی، سنت، و مدرنیته نظریه‌پردازی کرده‌اند هم‌سویی دارد.

به‌طور کلی، می‌توان گفت که گرایش دانش‌آموزان در ارزش‌های مادی، فردگرایی، دین و سنت، اهمیت تحصیلات، و ارزش‌های مربوط به خانواده از دبیران بالاتر است، درحالی‌که برای دبیران علم، ارزش‌های برابری‌خواهانه در خانواده، و ارزش‌های دینی و سنتی اهمیت کم‌تری دارد.

۸. پیش‌نهادهای

۱.۸ پیش‌نهادهای برخاسته از تحقیق

به‌دلیل این‌که یکی از مؤلفه‌های گفتمان مدرن سلطه فردگرایی است و غلبه آن بر دانش‌آموزان میزان هم‌بستگی آنان را با جامعه و دبیران تضعیف می‌کند، پیش‌نهاد می‌شود برنامه‌های درسی پنهان و آشکار مدرسه در جهت تقویت جمع‌گرایی سامان داده شود.

باتوجه به گسست دانش‌آموزان از ارزش‌های دینی و سنتی پیش‌نهاد می‌شود که برنامه‌های جذاب متناسب با گفتمان مسلط در جهت تقویت ارزش‌های دینی و سنتی از سوی متولیان امر اعم از اداره آموزش و پرورش، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی، مساجد، شورای اسلامی شهر و روستا، شهرداری، و... صورت پذیرد.

گسست نظام ارزشی بین دبیران و دانش‌آموزان نشان از ناکارآمدی روش‌های انتقال ارزش‌ها به نسل دانش‌آموزان است. توصیه می‌شود سازمان آموزش و پرورش جهت آموزش‌های لازم به دبیران در قالب طرح‌های آسیب‌شناسی اجتماعی اقدام کند.

آموزش نسل دبیران جهت توان‌مندسازی آنان در حوزه نظام ارزشی مشترک جهت تعامل و به‌وجودآمدن فصل مشترک بین دو نسل.

مطالعه گفتمان دانش‌آموزی و ارتباط آن با نظام ارزش‌های حاکم بر جامعه ... ۱۲۱

به دلیل اهمیت ارزش‌های مادی برای هر دو نسل، به برنامه‌ریزان اقتصادی جامعه توصیه می‌شود برای گذر از ارزش‌های مادی به سمت ارزش‌های فرامادی که نشانه پیشرفت جامعه و رشد افراد است اقدامات عملی صورت گیرد.

۲۸ پیش‌نهادهایی برای مطالعات آتی

بررسی عوامل مؤثر در تغییر نظام ارزشی و تغییر گفتمان مسلط جامعه؛
بررسی عوامل مؤثر در گرایش زنان و دختران به گفتمان مدرن؛
بررسی عوامل گسست از ارزش‌های دینی و سنتی بین دانش‌آموزان و مؤلفه‌های جای‌گزین؛
بررسی میزان تأثیرگذاری برنامه‌های درسی و آموزش‌های مدرسه در تقویت یا تضعیف ارزش‌های جمع‌گرایی، دینی، و سنتی؛
بررسی علل عدم توفیق نظام آموزش رسمی در انتقال نظام ارزشی جامعه به دانش‌آموزان؛
بررسی تأثیر تکنولوژی و رسانه‌های جدید در تغییر گفتمان مسلط بر جامعه؛
بررسی عوامل مؤثر در تفاوت نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران.

کتاب‌نامه

- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۳)، *رابطه بین‌نسلی در خانواده ایرانی، مسائل اجتماعی ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران*، تهران: آگه.
- آزاد ارمکی، تقی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۶)، *جامعه‌شناسی نسلی در ایران*، چاپ دوم، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- آزادیان دلسم، زینب (۱۳۹۱)، *بررسی تفاوت‌های نسلی در نظام ارزش‌های اجتماعی (مطالعه موردی: شهر رشت)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، رشت: دانشگاه گیلان.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۷)، «نوسازی و پسانوسازی»، ترجمه علی مرتضویان، فصل‌نامه ارغنون، ش ۱۳.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۳)، *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- بالس، کریستوفر (۱۳۸۰)، «ذهنیت نسلی»، ترجمه حسین پاینده، فصل‌نامه ارغنون، ش ۱۹.
- بورادیو، پیر (۱۳۸۰)، *نظریه کنش*، ترجمه مرتضی مردیها، چاپ اول، تهران: نقش و نگار.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۷)، «متن، وانموده، و تحلیل گفتمان (۲)»، *مجله گفتمان*، ش ۱.

توکل، محمد و مریم قاضی‌نژاد (۱۳۸۵)، «شکاف نسلی در رویکردهای کلان جامعه‌شناختی: بررسی و نقد رهیافت‌های نسل تاریخی و تضاد با تأکید بر نظرات مانهایم و بوردیو»، ماهنامه علوم اجتماعی، دوره ۲۷، ش ۲۷.

جانعلیزاده چوب‌بستی، حیدر و محمدرضا سلیمانی بشلی (۱۳۹۰)، «شکاف نسلی: توهم یا واقعیت؟»، نشریه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره ۱، ش ۱.

ساروخانی، باقر و مجتبی صدراقتی‌فرد (۱۳۸۸)، «شکاف نسلی در خانواده ایرانی: دیدگاه‌ها و بینش‌ها»، نامه علوم اجتماعی، س ۳، ش ۴.

غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶)، «روابط و ارزش‌های اجتماعی جوانان ایرانی»، فصل‌نامه مطالعات جوانان، ش ۸ و ۹.

قاضی‌نژاد، مریم (۱۳۸۳)، نسل‌ها و ارزش‌ها: بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت‌گرایشات ارزشی نسل جوان و بزرگسال، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، تهران: دانشگاه تهران.

قنبری، سیروس (۱۳۸۸)، «مقایسه نظام ارزشی دبیران با دانش‌آموزان دوره پیش‌دانشگاهی»، فصل‌نامه اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۷، ش ۱.

کچویان، حسین (۱۳۸۲)، فوکو و دیرینه‌شناسی دانش: روایت تاریخ علوم انسانی از نوزایی تا مابعدالجدید، تهران: دانشگاه تهران.

کوزر، لیوئیس (۱۳۷۳)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۹)، تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰)، مقدمه‌ای بر تحلیل نهادین مدرنیته و مدرنیسم، ترجمه حسینعلی نوذری، تهران: نقش جهان.

یوسفی، نریمان (۱۳۸۳)، شکاف بین نسل‌ها - بررسی نظری و تجربی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

Bourdieu, Pierre (1984), "Questions de Sociologie, Les Editions Deminuit", 7, Rue Bernard Palissy Paris.

Carrol, Thomas G. (1990), "Cultural Relativism, Education & Urban Society", vol. 22, no. 4.

Hall, Stuart (2007), "The West and the Rest: Discourse and Power", *Race and Rationalization: Essential Readings*, Tania Das Gupta et al. (Eds.), Toronto: Canadian Scholars Press Inc.

Jenkins, Richard (2006), *Pierre Bourdieu*, Routledge.

Schonpflug, Ute (2001), "Intergenerational Transmission of Values: The Role of Transmission Belts", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol. 32, no. 2.

Yousefi, N. (2004), *Generation Gap (Theoretical and Empirical Study)*, Tehran: Social and Human. (PERSIAN).